

به نام خدا

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
اداره کل استان ایلام
واحد کارشناسی آموزش و پژوهش

نقش نماز در تعالی فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی اسلامی با تکیه بر دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

محدثه ناصری^۱

میترا رضایی^۲

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر با تأکید بر آموزه‌های اسلامی و با بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری، به بررسی کاربردی‌ترین ابعاد فرهنگی - اجتماعی نماز در سه حوزه «خانواده، حقوق و اخلاق اجتماعی» می‌پردازد و در صدد بیان اثبات نقش مؤثر نماز در اصلاح سبک زندگی، از سبک زندگی غربی و سکولار، به سمت سبک زندگی اسلامی است. بررسی ابعاد فرهنگی و اجتماعی سبک زندگی اسلامی و نقش نماز در تعالی فرهنگی - اجتماعی این نوع سبک زندگی با بهره‌گیری از آیات، روایات و بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی، توجه دادن به نماز در ابعاد مختلف زندگی و ارائه راهکار برای اصلاح سبک زندگی به روش اسلامی از اهداف و محورهای مورد توجه در این نوشتار است.

روش تحقیق: روش گردآوری اطلاعات در این نگارش، کتابخانه‌ای و اسنادی است و کتاب‌ها و مقاله‌های چاپ شده به زبان‌های فارسی و عربی با روش توصیفی - تحلیلی مورد استفاده قرار گرفته است.

نتیجه: با توجه به مطالعات انجام شده در زمینه تأثیر نماز در شئون مختلف سبک زندگی و بر اساس تجزیه و تحلیل آثار و کارکردهای فرهنگی و اجتماعی آن، نتیجه می‌شود که «نماز» با التزام به حقوق خانواده، پایبندی به حقوق اجتماعی و توسعه اخلاق اجتماعی، باعث می‌شود که ابعاد مختلف فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی انسان تعالی یابد و جامعه اسلامی می‌تواند

^۱ کارشناس ارشد مشاوره و راهنمایی و آموزگار دبستان شهیده فروزان رضایی شهرستان ایوان

^۲ کارشناس ارشد مدیریت آموزشی دبستان شهیده فروزان رضایی شهرستان ایوان

در سایه آن به شکوفایی و رشد فرهنگی و اجتماعی برسد و موجب تحقق حیات طیبه ای گردد که در قرآن کریم بیان شده است.

واژه های کلیدی:

نماز، مقام معظم رهبری، تعالی فرهنگی، سبک زندگی اسلامی، خانواده.

مقدمه

«نماز» فریضه جمعی است که تمام ابعاد زندگی فرد و جامعه را در بر دارد. به تعبیر امام خمینی (ره) نماز آن «نسخه جامع» است که پروردگار برای رهایی جان قدسی انسان از قفس طبیعت، تجویز کرده است. این نسخه کامل، همانند دیگر دستورات و احکام الهی، بر اساس حکمت بنا شده است. راز این جامعیت، در حدیث پیامبر که بیان شده است: «لا الصلاة تسبیح و تهلیل و تحمید و تکبیر و تمجید و تقدیس و قول و دعوة» (مجلسی، ۱۴۰۴ ق: ۸۲/۲۳۱) یعنی نماز، هم تسبیح و هم «لا اله الا الله» و هم ستایش و هم تکبیر، تقدیس، گفتگو و هم درخواست است. امام (ره) نماز را «معجون الهی و حبل متین» (خمینی، ۱۳۷۲: ۵۷) دانسته است.

از آنجا که در احکام نماز باید به حقوق فردی و اجتماعی افراد توجه شود و در غیر این صورت ممکن است نماز صحیح و یا مقبول نباشد - برای مثال در صورت غصبی بودن مکان با لباس نمازگزار نماز او باطل است بنابراین با رعایت این قوانین و با وجود استمرار این عمل عبادی در طول روز، التزام به این حقوق، باید جزو رفتار و خلیات دائمی شخص باشد و برای او ملکه شود؛ پس نماز می تواند شاخص مناسبی برای اصلاح سبک زندگی انسان باشد.

در اینجا سعی می شود تا به بررسی نقش نماز در اصلاح سبک زندگی و ارائه راهبردهایی در جهت تعالی ابعاد فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی اسلامی در راستای بیانات مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) پرداخته شود. ضرورت پرداختن به این مسئله از آن جهت است که با روند رو به رشد فناوری و گسترش رسانه ها، به تدریج زندگی به سمت سبک غیر اسلامی پیش می رود تا جایی که احتمال دارد شیوه زندگی اسلامی کمرنگ شود و به تدریج جای خود را به سبک زندگی غربی دهد. ابزارهای مدرن از جمله ماهواره، اینترنت، تلفن های همراه و... راه را برای گسترش هر چه بیشتر فرهنگ بیگانه هموار می کنند و این در حالی است که فرهنگ غرب به عنوان الگو انتخاب می شود. طبق فرموده مقام معظم رهبری مدظله العالی، غرب در بخشی که متن زندگی است، پیشرفت نکرده است، بنابراین پیشرفت های دیگر نیز نمی تواند آن را رستگار کند و به آن امنیت و آرامش روانی بخشد. در آنجا با اینکه ثروت، بمب اتم، پیشرفت های گوناگون علمی و قدرت نظامی وجود دارد؛ اما افسردگی، ناامیدی، به هم ریختگی درونی، نبود امنیت اجتماعی و خانوادگی، بی هدفی و پوچی هم رواج دارد. اصل قضیه این است که بتوان متن زندگی و سبک زندگی، که بخش اصلی تمدن است را اصلاح کرد. این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است، مثل مسئله خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف و... (مقام معظم رهبری، اولین اجلاس سراسری نماز، ۷۰/۷/۱۶). از بیانات معظم له روشن می شود که غرب نمی تواند الگوی مناسبی برای زندگی دیگران شود و این مهم، تنها با تکیه بر احکام و آموزه های الهی محقق خواهد شد: «ما می خواهیم ملتی باشیم که مسلمانی را در عمل - نه فقط در ادعا - ثابت کنیم، به احکام الهی عمل کنیم. می خواهیم جامعه، جامعه مسلمان و اسلامی باشد. ما نمی خواهیم بافته ها و پندارهای متفکرین مادی، سیاستمداران غربی را در زندگی خودمان به عنوان دستورالعمل بپذیریم، ما می خواهیم حکم خدا را بپذیریم»

(مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۱۱/۶)

به طور کلی درباره «آداب و روش زندگی» با عنوان مدرن آن «سبک زندگی» که برآمده از اندیشه ورزی چند دهه اخیر است، منابع زیادی به نگارش درآمده است، پیش از این، علمای شیعه به مباحث کلی آن پرداخته اند، از جمله علامه مجلسی با نگارش

«حلیة المتقین»، شیخ حر عاملی با تألیف «احکام الشریعه»، آیت الله جوادی آملی با اثر جدید و کاربردی «مفاتیح الحیاء»، به این امر مهم همت گمارده اند، اما کتاب، مقاله یا اثری که به صورت مستقل و کاربردی به بررسی «نقش نماز در تعالی فرهنگی اجتماعی سبک زندگی اسلامی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری» بپردازد، یافت نشد. البته لازم به ذکر است که مقاله ای با عنوان «اهمیت نماز در کلام رهبر معظم انقلاب اسلامی» در روزنامه رسالت، شماره (۱۳۹۱/۶/۱۸-۷۶۳۳) نگاشته شده است که بسیار مختصر و در حد یک صفحه است و به طور مسلم، کامل و جامع به این مسئله نپرداخته است. این مقاله کوشش می کند تا بر اساس آیات و روایات و با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) به این پرسش ها پاسخ دهد: با توجه به ورود فرهنگ غربی از طریق ابزارهایی مانند ماهواره، اینترنت، تلفن های همراه و غیره در جوامع اسلامی، نماز چه نقشی در تعالی فرهنگی - اجتماعی سبک زندگی اسلامی دارد؟ آیا مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) به این مسئله پرداخته و راهکار هایی ارائه داده اند؟

پیشینه و مفاهیم

الف) تعالی: تعالی، اسم مصدر از ریشه ع ل ی، به معنای بلند شدن، برتر شدن، بلند پایه شدن و برتری است (دهخدا معین؛ عمید، ذیل واژه تعالی). تعالی در اصطلاح، معانی مختلفی دارد. یکی از تعاریف این است که: وضعیت با کیفیتی برای صعود و بالا رفتن هنگامی که قصد دست یابی به ارزش و هدف مهمی باشد (دهخدا معین، عمید، ذیل واژه تعالی).

ب) سبک زندگی

سبک زندگی واژه ای است که برای توصیف شرایط زندگی انسان استفاده می شود و ترکیبی از دو واژه «سبک» و «زندگی» است. «سبک» در لغت به معنی هماهنگی کامل میان الفاظ و اندیشه و «زندگی» به معنای حیات (محبوب، ۱۳۷۹: ۱۳) و نیز به معنای سیمای فکر انسان و راهی مطمئن برای شناخت خلق و خوی انسان (زرین کوب، ۱۳۵۵: ۹۷۸) و همچنین به معنای روش و نوع زندگی فرد و یا شیوه زندگی که منعکس کننده گرایش ها و ارزش های یک فرد یا گروه است (مهجوی کنی، ۱۳۸۷: ۵۱).

سبک زندگی «در اصطلاح عبارت است از: «ارزش ها و رسم های مشترکی که به گروه احساس هویت جمعی می بخشد» (توسلی، ۱۳۷۳: ۱۲). برخی قائل اند که سبک زندگی استقرار معیارهای هویتی را در چارچوب زمان و مکان ممکن می سازد (فاضلی، ۱۳۸۲: ۹۳) و در بیشتر مواقع افراد یک جامعه، سبک زندگی مشترکی دارند و سبک زندگی بر ماهیت و محتوای خاص تعاملات و کنش های اشخاص در هر جامعه دلالت دارد و مبین أغراض، نیت، معانی و تفاسیر فرد در جریان عمل روزمره و زندگی روزانه است (رضوی زاده، ۱۳۸۹: ۱۶).

سبک زندگی اسلامی دو اصل دارد: «بینش اسلامی و منش اسلامی». بینش، همان مبانی اعتقادی و باورهای اسلامی سبک زندگی را تشکیل می دهد و منش دو بعد مبانی اخلاقی و ارزش های اسلامی و حقوقی را شامل می شوند که این دو با هم به اعمال و رفتار مسلمانان معنا می بخشند. مفهوم اسلامی بودن، انعکاس «مجموعه عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی است که برای اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسان ها لازم است» (جوادی آملی، ۱۳۸۹: ۹۳).

ج) حیات طیبه

قرآن کریم سبک زندگی مطلوب اسلامی را با عنوان «حیات طیبه» مطرح می کند: من عمل صالحا من ذکر أو أنشی و هو مؤمن فلنحیینه حیاة طیبة ولنجزینهم أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون» (نحل: ۹۷) «هر کس، از مرد یا زن، کار شایسته کند و مؤمن باشد، قطعاً او را با زندگی پاکیزه ای، حیات می بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از

آنچه انجام میدادند، پاداش خواهیم داد». حیات طیبه، پیراسته از هر امر ناپسندی است؛ زیرا در محضر خدا و در مقام قرب خداوندی، که هدف عالی زندگی است، جایی برای این امور نیست (طبرسی، ۷۳۵).

برخی «حیات طیبه» را عبادت همراه با روزی حلال و توفیق بر اطاعت فرمان خدا تفسیر

کرده اند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۹: ۳۹۶ / ۱۱). از دیدگاه علامه طباطبایی، این آیه شریفه، دلالت دارد که خداوند سبحان، انسان با ایمانی را که عمل شایسته انجام می دهد، با زندگی جدیدی که غیر از زندگی معمول مردم است، اکرام می کند و آثار زندگی حقیقی که همان علم و قدرت است در این زندگی برایش فراهم می شود و این قدرت باعث می گردد چنین فرد مؤمنی، امور را چنانکه هست ببیند؛ سپس با قلبش از امور باطل که در معرض فنا و همان زندگی دنیوی است، روی گردان شود و چون از بند این تعلقات دنیوی رها شد، شیطان نمی تواند او را دلیل خود سازد و در بند خود گرفتار کند (طباطبائی، ۱۳۷۲: ۱۲ / ۳۶).

از دیدگاه مقام معظم رهبری «حیات طیبه» یعنی «زندگی گوارا». یک ملت آن وقتی زندگی گوارا دارد که احساس کند و ببیند که دنیا و آخرت او بر طبق مصلحت او پیش می رود؛ این زندگی گواراست. زندگی گوارا وقتی است که رفاه مادی با عدالت، معنویت و اخلاق همراه شود و این را فقط ادیان الهی می توانند برای بشر تأمین کنند. حیات طیبه و زندگی گوارا فقط آخرت نیست. اسلام نمی گوید من می خواهم زندگی اخروی بعد از مرگ مردم را آباد کنم. دنیای آنها هر جور شد، شد. این منطق اسلام نیست. منطق اسلام این است که زندگی جامعه اسلامی باید از مواهب الهی سرشار شود و بشر با بهره مندی های مادی در زندگی خود، راه معنویت را گم نکند و درست حرکت کند (مقام معظم رهبری، بیانات در حرم مطهر رضوی به مناسبت نوروز، ۱۳۸۳)

«در اسلام همه چیز مقدمه خودسازی انسان است. همه فرایض احکام، تکالیف، واجبات، اجتناب از گناهان و نوافل و احکام اجتماعی و فردی همه و همه، مقدمه حیات طیبه است ... اگر بشر بر اساس تربیت الهی که با اراده خود او قابل تحقق است، قرار گیرد این حیات طیبه در نفس او به وجود خواهد آمد و محیط را هم طیب و هم طاهر خواهد کرد. نماز برای خاضع کردن انسان است. همه حرکات و سکنات و عمل و سکون و اقدام و هر آنچه در اسلام است، برای این است که ما بر نفس خودمان تسلط پیدا کنیم» (مقام معظم رهبری مدظله العالی، بیانات در دیدار عمومی به مناسبت عید سعید فطر، ۱۳۷۷)

۲- روش تحقیق

مقاله پیش رو بر آن است تا با محوریت پرسش های مطرح شده توسط مقام معظم رهبری که در دیدار جوانان استان خراسان شمالی مورخ ۱۳۹۱/۷/۲۳ ایراد شده، به بررسی نقش نماز در تعالی فرهنگی اجتماعی سبک زندگی بپردازد. پرسش های مذکور عبارت اند از: چرا فرهنگ کار جمعی در جامعه ما ضعیف است؟ چرا در برخی از بخش های کشورمان طلاق زیاد است؟ چرا در زمینه فرهنگ رانندگی در خیابان، ما مردمان منضبطی نیستیم؟ حقوق افراد را چقدر رعایت می کنیم؟ انضباط اجتماعی در جامعه چقدر وجود دارد؟ چه کنیم که حق همسر - چه زن و چه مرد و حق فرزندان رعایت شود؟ چه کنیم که طلاق و فروپاشی خانواده آنچنانکه در غرب رایج است در بین ما رواج پیدا نکند؟ و اینکه علت بی اخلاقی هایی مانند دروغ، غیبت، پرخاشگری و بی صبری در میان بعضی از ما چیست؟ (مقام معظم رهبری، ۲۳ / ۷ / ۹۱).

این نوشتار با روش توصیفی- تحلیلی، نقش نماز در سبک زندگی اسلامی را بررسی می کند. روش گردآوری اطلاعات در این نگارش، کتابخانه ای و اسنادی است و از منابع نوشتاری اعم از کتاب ها و مقالات چاپ شده به زبان های فارسی و عربی، استفاده شده است.

۳- یافته ها:

تبعیت همه امور زندگی از نماز

در بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی مواردی از جمله علت طلاق و فروپاشی خانواده ها، حقوق اجتماعی و خانوادگی افراد، انضباط اجتماعی، به چشم می خورد که نشان از دغدغه ایشان در امر فرهنگ و اجتماع دارد. در راستای بیان اهمیت نماز و نقش آن در سبک زندگی اسلامی، به روایتی از امیر المؤمنین اشاره می شود که در موارد مختلف بر این مطلب تأکید فرموده اند که «تمام اعمال ما پیرو نماز است»؛ از جمله در نامه ای خطاب به محمدبن ابی بکر می فرماید: «و اعلم این کل شیء من ملک تبع ل لاتک: بدان که تمام کردار نیکت تابع نماز توست» (نهج البلاغه، نامه ۲۷).

الف) التزام به حقوق خانواده در پرتو نماز

بر اساس آموزه های اسلامی «خانواده» نخستین کانون رشد و آرامش بشر است (روم، ۲۱). روایات متعددی بر اهمیت خانواده تأکید کرده اند؛ برای نمونه امام صادق (ع) در بیان تأثیر تشکیل خانواده بر عبودیت فرد می فرماید: «رکعتان یلیهما متزوج أفضل من سبعین رکعة یصلیها غیر متزوج: دو رکعت نمازی که همسر دار می خواند، بر تر از هفتاد رکعت نمازی است که فرد بی همسر بخواند» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ۱۵/۱۰۳ و ۲۱۹؛ محمدی ری شهری، ۱۴۱۶)

جایگاه نماز در تربیت و استحکام خانواده را در سیره معصومان می توان مشاهده نمود. چنانچه امام علی(ع) در وصف حضرت رسول اکرم می فرماید: «فکان یأمر بها اهله و یصبر علیها نفسه» (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۰) رسول خدا خانواده اش را به اقامه نماز امر می فرمود و خود نیز با بردباری به انجام آن می پرداخت. امام صادق (ع) نیز در باره امیر المؤمنین (ع) این گونه می فرماید: «کان علی (ع) قد جعل بیته فی داره لیس بالصغیر و لا بالکبیر لصلوته و اذا کان اللیل ذهب معه بصبی لا یبیت معه فیصلی فیه؛ امام علی(ع) در خانه خود اتاق متوسطی برای نماز خود اختصاص داده بود. شب ها برای نماز خواندن طفل کوچکی را که نمی خوابید با خود به آن اتاق برده، نماز می خواند» (حر عاملی، ۱۴۰۳ق: ۳/۵۵۵).

از این روایت بر می آید که نماز، علاوه بر تأثیر بر خود فرد، باعث اثرگذاری بر افراد خانواده نیز می شود که در ادامه، به ذکر برخی از مهم ترین آثار نماز در خانواده پرداخته می شود:

*** ایجاد انسجام و همدلی در کانون خانواده:** از جمله عواملی که خانواده را پایدار می سازد و حیات آن را استمرار می بخشد، وجود انسجام در آن است، هر اندازه همسویی در آن بیشتر باشد و همدلی در آن قوت گیرد، خانواده منسجم تر خواهد بود. یکی از راههای تحقق این امر، برگزاری نماز جماعت در منزل است. این حرکت فاصله ها را در خانواده از بین می برد و افراد را در کنار یکدیگر قرار می دهد. خانواده ای که به امر عبادت و دستور الهی ملتزم است، طلاق را مبعوض ترین حلال ها می شمارد و برای اندک اختلافی رو به جدایی نمی آورد. این مطلب، یکی از مواردی است که مقام معظم رهبری (دام ظلله العالی) به صراحت به بیان آن پرداخته و از آن ابراز نگرانی کرده است (بیانات رهبری، دیدار با جوانان خراسان شمالی، ۲۳ / ۷ / ۹۱).

*** تأمین بهداشت روانی خانواده:** از دیگر اموری که نماز در خانواده به تحقق آن کمک

می کند، بهداشت جسمانی و روانی است؛ زیرا نماز عامل نزدیکی به خدا و موجب امنیت خاطر آدمی است. در این زمینه امام علی (ع) در دعای کمیل می فرماید: «نام خدا دوا و یاد او شفاست» که البته این شفا، شامل هر دو بعد جسمانی و روانی می شود؛ بنابراین می توان گفت سلامت روانی محصول ایجاد ارتباط معنوی با خدا است و سلامت جسمانی نیز زمینه ساز سلامت روانی است و هر گاه اعضای خانواده در هر دو بعد جسم و روان از سلامت برخوردار باشند، فضای خانواده نیز از سلامت برخوردار خواهد شد.

*** توسعه و تعالی فرهنگ دینی در خانواده:** برپایی نماز در فضای خانه، خانواده را در توسعه و تعالی فرهنگ دینی یاری می رساند؛ زیرا نماز گزار برای ادای این فریضه، باید بر مقدمات، ارکان و احکام نماز واقف شود. در این میان مباحثی پیرامون نماز در

بین اعضای خانواده مطرح می شود و به طور طبیعی، برای فرزندان پرسش هایی در زمینه نماز پیش می آید که برای یافتن پاسخ خود به والدین رجوع می کنند. از سویی والدین نیز بر رفتار عبادی فرزندان خویش نظارت می کنند تا آنان را برای برگزاری بهتر نماز یاری رسانند و به این ترتیب فضای بحث و گفت و گو درباره نماز و نیز مسائل دیگر دینی آغاز می شود.

*** الگوپذیری فرزندان از والدین:** آنچه باید به آن اهتمام ویژه ای نمود، این است که والدین در خانواده در انجام عبادت، نقش الگو دارند، به طوری که اگر در طریق حق گام بردارند و به عبادت خدا بپردازند، فرزندان نیز از والدین خویش الهام می گیرند و آنان نیز معمولاً در همان طریق گام می نهند. بدین ترتیب روش انجام عبادت والدین در معرض دید فرزندان قرار دارد و به تدریج خط مشی آنان در زندگی می شود.

احترام متقابل در خانواده: «احترام به والدین» سفارش اکید اسلام به مسلمانان است. از آیات و روایات چنین استفاده می شود که کمترین بی احترامی در مقابل پدر و مادر، گناهی بزرگ است «... فلا تقل لهما أف ولا تنهرهما وقل لهما قولا کریماً» (اسراء، ۲۳). از این رو نماز آن شخصی که بغض پدر و مادر را در دل داشته باشد اثربخش نیست و موجب کمال نمی شود. از پیامبر اسلام منقول است که فرمودند: «لا یقبل الله صلاة العاق: نماز کسی که مورد عاق نفرین والدین واقع شده باشد قبول نیست» (نوری، ۱۴۰۸ق: ۱۳/۳۳۲).

امام صادق (ع) نیز فرمودند: «من نظر الی ابویه نظر ماکت و هما ظالمان له لم یقبل الله له صلاة: هر کس با چشم بغض و کینه به پدر و مادر خود که به وی ستم کرده اند نگاه کند، نمازش در پیشگاه الهی قبول نیست».

احترام به همسر: از پیامبر اسلام نقل شده است که حضرت به سه چیز بسیار تأکید داشتند و به نزدیکان خود توصیه می فرمودند: «الصلاة الصلاة و ما ملکت ایمانکم لا تکلفوهوم ما لا یطیقون و اتقوا الله فی النساء فانه عوان فی ایدیکم: نماز، نماز بگزارید و به زیردستان به نیکی رفتار کنید و از خدا بترسید در کار زنان که آنان اسیران دست شمایند» (غزالی، ۱۳۸۵: ۲/۹۰). به نظر می رسد که ارتباط این سه امر در این باشد که نماز واقعی موجب می شود نماز گزار از ظلم و تعدی به حقوق دیگران دوری نماید و درجات ایمان و ترس از خدا در قلب او بیشتر

گردد و متقابلاً کسی که به خانواده و دیگران ظلم و ستم نماید و در عین حال نماز هم بخواند، نمازش هر چند شرط صحت را داشته باشد ولی قطعاً فاقد شرط کمال است. همچنین روایات تأکید دارند که زن برای مقبولیت نماز خویش، باید در دست یابی به رضایت شوهر بکوشد. خاتم پیامبران به فرموده است: «خداوند نماز پنج گروه را نمی پذیرد: بنده ای که از مولای خود فرار کرده، شراب خوار، رباخوار، کسی که عاق والدین قرار گیرد و زنی که شوهرش از او راضی نباشد» (نوری، ۱۴۰۸ق: ۱۳/۳۳۲).

ب) پایبندی به حقوق اجتماعی در پرتو نماز

رعایت حقوق دیگران: سبک زندگی اسلامی بر خلاف سبک زندگی غربی، فقط به زندگی روزمره شخصی محدود نمی شود از این رو در آموزه های اسلامی به حقوق اجتماعی، اهمیت بسیاری داده شده است؛ تا آنجا که در برخی روایات، شرط قبولی عبادت، توجه به این موارد، بیان شده است. الزاماتی همچون غصبی نبودن لباس و مکان نمازگزار، پرداخت خمس و زکات (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ۱۲ / ۹۹)، پرهیز از غیبت (نراقی، ۱۳۸۶: ۲/۲۳۶) و عدم تجاوز به مال و حقوق دیگران و ... به عنوان شرایط قبولی نماز، این عبادت را از یک عمل فردی خارج کرده و

آن را به عنوان پدیده مؤثر اجتماعی در جهت تعالی و رشد مطرح نموده است.

پیامبر اکرم که در این باره می فرماید: «کسی که یک لقمه حرام بخورد، نماز چهل شبش پذیرفته نشود» (محمدی ری شهری، ۱۴۱۶ق: ۳ / ۱۱۲۶). امیر مؤمنان در این زمینه می فرماید: **جعل الله سبحانه حقوق عبادته مقدمه لحقوقه فمن قام بحقوق**

عبادالله کان ذلک مؤدیا الی القیام بحقوق الله: خدای سبحان حقوق بندگانش را بر حقوق خویش مقدم کرده است و رعایت حقوق مردم به ادای حقوق خدا خواهد انجامید» (تمیمی آمدی، ۱۳۳۷: ۴۸۰).

در بیان شهید مطهری نیز آمده است: «اسلام می گوید من پرستشی را که در آن حقوق اجتماعی محترم نباشد، اساساً قبول ندارم. آن وقت یک نماز گزار وقتی می خواهد نماز بخواند، اول فکر می کند این خانه ای که من در آن هستم به زور از مردم گرفته ام یا نه؟ اگر به زور گرفته ام، نمازم باطل است، پس اگر می خواهد نماز بخواند مجبور است که این خانه را طوری ترتیب بدهد که برایش حلال باشد یعنی از صاحب اصلی اش خریده باشد و یا صاحب اصلی اش را | راضی نگه دارد، فرش زیر پایش همین طور، لباسی که به تن دارد همین طور و حتی اگر حقوقی از فقرا به او تعلق گرفته است، خمس یا زکات آن را باید بدهد و اگر ندهد نمازش باطل است» | مطهری، ۱۳۷۳: ۸۶-۸۳).

سهیم کردن دیگران در مال خود: یکی از مهم ترین راه های سهیم کردن دیگران در مال خود «زکات و انفاق» است که پیوند عمیقی با نماز دارد. در قرآن کریم، ۲۷ آیه درباره پیوستگی نماز با زکات وجود دارد که در همه آنها واژه «زکات» همراه با واژه «صلاة» آمده است. فرمان به ادای زکات پس از فرمان به نماز، از این روست که نماز گزار می که با برپایی نماز با خدای منعم ارتباط برقرار کرد و به او تقرب جست، از خلق خدا غافل نمی شود؛ لازمه غفلت نکردن از خلق، رفع مشکلات آنان و از جمله برطرف کردن فقر و نیازهای مادی و اقتصادی است که با پرداخت زکات و انفاق های مالی رفع می شود (جوادی آملی، ۱۳۹۰: ۶/۱۱۸).

«نماز» رابطه محکمی بین انسان و خدا ایجاد می کند و «زکات» رمز همبستگی های اجتماعی است و این هر دو برای پیروز شدن بر دشمن در کنار یکدیگر لازم هستند؛ زیرا با این دو،

روح و جسم مؤمنان نیرومند می شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹: ۱/۱۱۰). بر همین اساس، زکات یکی از ارکان اسلام است؛ چنانچه پیامبر اکرم فرمودند: «لا تته صلاة إلا برکاة: نماز کامل نمی شود مگر با پرداخت زکات» (مجلسی، ۱۴۰۴: ۲۹/۹۹). همچنین امام باقر (ع) در این باره فرموده اند: «اسلام بر پنج پایه استوار شده است: گواهی دادن بر یگانگی الله و رسالت محمد و اقامه نماز و دادن زکات و حج خانه خدا و روزه رمضان» (ابن بابویه، ۱۴۱۴: ۱/۳۰۷) بنابراین نماز گزار راستین کسی است که همزمان با تلاش برای بهره مندی کامل از آثار یاد خدا در زندگی و تلاش برای دستیابی به فضائل اخلاقی و ارزش های ایمانی و اهتمام برای اقامه نماز و تقویت یاد خدا در دل، از مسائل جامعه غافل نباشد و در روابط اجتماعی، حقوق انسانی و اخلاقی افراد را نادیده نگیرد و با در نظر گرفتن اینکه هر چه دارد از آن خداست، به وظیفه خود در امر زکات و برای تقرب به خداوند به انفاق و کمک به نیازمندان اقدام نماید.

بحث و نتیجه گیری

دنیای غرب، الگوی مناسبی برای تعالی فرهنگ انسان ندارد؛ بنابراین باید دستورالعملی مناسب برای تعالی سبک زندگی در نظر گرفته شود. بهترین الگو را آفریننده انسان در قالب دین اسلام به عنوان کامل ترین دین به بشر معرفی کرده است که نماز از جامع ترین تعالیم آن است.

نماز زمانی سبب تعالی فرهنگی و اجتماعی می شود که صرفاً عمل ظاهری نباشد، بلکه باطن نماز که با حضور قلب میسر می شود، در نماز گزار متجلی شود، چنانچه روایت شده است که

از نماز، آن میزان پذیرفته می شود که با حضور قلب همراه باشد. نکته ای که ذکر آن لازم است اینکه برای تحقق و ترویج سبک زندگی اسلامی، اراده جمعی نیاز است و همه باید با همکاری هم، سبک زندگی را تغییر دهند. اگر هر فرد تصمیم به اصلاح سبک زندگی خویش بگیرد و در کنار آن عزم جمعی باشد، سبک زندگی بهبود می یابد.

از آنجا که نماز فریضه ای است که هم جنبه فردی و هم جنبه اجتماعی دارد، بنابر این می توان برای اصلاح سبک زندگی از نماز بهره برد. سبک زندگی انسان نمازگزار، بر طبق آداب اسلامی و انضباط رفتاری است که بر پایه عبودیت خداوند قرار دارد. نماز همه شئون زندگی: کسب و کار، تحصیل، تفریح، معاشرت، بهداشت، خوراک، معماری و هنر، سخن گفتن، تولید و مصرف، آراستگی ظاهری و... را در مسیر بندگی قرار می دهد و صبغه الهی می بخشد. نماز، به عنوان خلاصه اصول مکتب اسلام و روشنگر راه مسلمانی که نشان دهنده مسئولیت ها، تکلیفها، راه ها و نتیجه هاست و به زندگی انسان، سبک و برنامه می دهد و از او تعهد همه جانبه در همه ابعاد فرهنگی و اجتماعی می خواهد. ابعادی که هر کدام نمونه ای از شاخصه های سبک زندگی اسلامی محسوب می شود و متمایز کننده زندگی انسان مقید از فرد بی قید به نماز است.

در پرتو نماز، در زمینه های احترام والدین و همسر، اشاعه فرهنگ دینی در خانه و آشنایی فرزندان با آموزه های دین، خانواده به رشد فرهنگی دست می یابد؛ بنابر این اعضای خانواده بر حسب این فرهنگ، حقوق یکدیگر را رعایت می کنند. با نهادینه شدن این فرهنگ در افراد جامعه و با در نظر گرفتن و رعایت حقوق اجتماعی افراد در نماز، فرد خود را در قبال اجتماع مسئول می داند. فرد نماز گزار از طهارت جسم به طهارت روح می رسد. همچنین نظم در زندگی او جریان می یابد و حیات آن را هدفمند و جهت دار می کند؛ بنابر این بستر رشد فضائل اخلاقی در زندگی او فراهم می شود و رفتارها و تعاملات افراد با یکدیگر، اخلاق مدار می شود.

در زمینه راهکار برای اصلاح سبک زندگی به سمت اسلامی شدن، لازم است از همان ابزاری استفاده شود که از طریق آن، زندگی مردم به انحراف کشیده می شود، یعنی «رسانه» اعم از شبکه های ماهواره، اینترنت و سینما تا ابعاد فرهنگی و اجتماعی زندگی بهبود یابد. مقام معظم رهبری انتظار خود برای اصلاح سبک زندگی را این گونه متذکر شده اند که اهل فکر و اهل نظر در مراکزی که می توانند و اهلیت و صلاحیت این کار را دارند، باید در این زمینه ها کار و مطالعه کنند. دچار سطحی نگری و ظاهر گرایی نشوند، دچار سکولاریسم پنهان نشوند و همه موانع را از سر راه بردارند و فرهنگ ممتاز و متعالی و باشکوه اسلامی را جهانی کنند.

منابع

۱. قرآن مجید، ترجمه ناصر مکارم شیرازی. - نهج البلاغه، ترجمه ناصر مکارم شیرازی. - ابن بابویه قمی، محمد بن علی (مشهور به شیخ صدوق) (۱۴۱۴ق). الخصال. تحقیق علی اکبر غفاری، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، چاپ چهارم.
۲. از گلی، محمد (۱۳۹۱). «درآمدی بر گونه شناسی و تعریف تعالی منابع انسانی در برخی مکاتب بشری». دوفصلنامه پژوهش های مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین (ع)، |
۳. ۱۸۱-۱۵۱، (۲)،
۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۳۳۷). غررالحکم و درر الکلم. تهران: بی نا، چاپ چهارم. - تشکری، زهرا (۱۳۸۱). زن در نگاه روشنفکران. قم: طه. - توسلی، غلام عباس (۱۳۷۳). نظریه های جامعه شناسی. تهران: سمت، چاپ چهارم. - جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹). شریعت در آینه معرفت. قم: اسراء.
۵. (۱۳۹۰). تفسیر تسنیم، قم: اسراء.
۶. بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی. ----- (۱۳۷۷ / ۱۰ / ۲۸).
۷. بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی، دیدار عمومی به مناسبت عید فطر. ۱۳۸۸
۸. بیانات مقام معظم رهبری مدظله العالی. ----- (۲۰ / ۱۱ / ۹).
۹. پیام مقام معظم رهبری، اولین اجلاس سراسری نماز. - خمینی، سید روح الله (۱۳۷۲).

۱۰. اسرار نماز. تهران: نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۱. (۱۳۷۷). آداب الصلاة. قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۲. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغتنامه، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. - رضوی زاده، نورالدین (۱۳۸۹). بررسی تأثیر مصرف رسانه ها بر سبک زندگی ساکنان تهران. تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت ارشاد اسلامی. - زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۵۶). نقد ادبی. تهران: امیر کبیر.
۱۳. شرفی، محمدرضا (۱۳۷۹). «مبانی و آثار روان شناختی نماز». ماهنامه تربیت، وزارت آموزش و پرورش، شماره ۱۶.
۱۴. طباطبایی بروجردی، سید حسین (بی تا). جامع احادیث الشیعة فی احکام الشریعة. قم: المطبعة العلمية.
۱۵. طباطبائی، محمدحسین (۱۳۷۲). تفسیر المیزان. تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ پنجم. - طبرسی، فضل بن الحسن (۱۳۳۳). مجمع البیان فی تفسیر القرآن، لبنان: صیدا مطبعة العرفان. - غزالی، محمد (۱۳۸۵). احیاء علوم الدین، تهران: امیر کبیر. - فاضلی، محمد (۱۳۸۲). مصرف و سبک زندگی. قم: صبح صادق.

The Role of Prayer in the Socio-Cultural Excellence of the Islamic Life Style the view of the Supreme Leader

Abstract

Background and Aim: This study, focusing on Islamic teachings and using the statements of the Supreme Leader, examines the most applicable cultural and social aspects of prayer in three domains of "family, law and social ethics" and seeks to prove effective role. Prayer in reforming the lifestyle, from the Western and secular lifestyles, to the Islamic lifestyle. Investigating the Cultural and Social Dimensions of Islamic Lifestyle and the Role of Prayer in Cultural and Social Excellence This style of life utilizes verses, narratives and statements of the Supreme Leader, paying attention to prayer in different aspects of life, and providing guidelines for reforming the lifestyle Islam is one of the goals and focuses of this article.

Research Method: The method of data collection in this study is library and documentary.

Conclusion: According to studies on the effect of prayer on different lifestyles and based on the analysis of its cultural and social effects and functions, it is concluded that "prayer" with respect to family rights, adherence to social rights and development Social ethics promotes different socio-cultural aspects of human life style, and Islamic society can bring about cultural and social prosperity and growth in the light of which it is possible to realize the life of the taqwa that is expressed in the Holy Quran.

KEYWORDS: Prayer, supreme leadership, cultural excellence, Islamic lifestyle, family.